

Роман Туркало, Ярослав Чайковський

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ КОМПЛЕКСНОЇ ОЦІНКИ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПОЗИЧАЛЬНИКА КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

При наданні кредиту комерційними банками важливе значення має оцінка кредитоспроможності позичальника.

Під кредитоспроможністю ми розуміємо це реальне правове й господарсько-фінансове становище позичальника, на основі якого банк схвалює рішення про початок (розвиток) або припинення кредитних відносин із позичальником.

Нормативні показники оцінки кредитоспроможності позичальника закладені в Положеннях НБУ "Про кредитування" [3], "Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків" [4].

Слід відзначити, що Положення НБУ не забороняють комерційним банкам самостійно встановлювати додаткові критерії оцінки фінансового стану позичальника, що підвищують вимоги до показників з метою адекватної оцінки кредитних ризиків та належного контролю за ними. В процесі такої оцінки комерційні банки України значною мірою використовують методики, що застосовуються зарубіжними комерційними банками.

Сьогодні в банках України існує досить широкий спектр методик визначення кредитоспроможності позичальника.

Обґрунтування системи показників, які використовуються для рейтингової оцінки фінансового стану підприємства, і їх класифікація – один з найважливіших етапів аналізу кредитоспроможності, в значній мірі визначає його об'єктивність.

Для оцінки фінансового стану позичальника-юридичної особи НБУ в Положенні "Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат з кредитними операціями банків" рекомендує методику розрахунку семи показників. На наш погляд, при оцінці кредитоспроможності підприємств-позичальників необхідно збільшити кількість фінансових коефіцієнтів, які комплексно характеризують фінансовий стан підприємства. До цього переліку треба включити наступні показники.

Коефіцієнт чистого прибутку дозволяє оцінити прибутковість всієї діяльності позичальника, зіставляючи чистий дохід з валовою виручкою.

Коефіцієнт інвестування характеризує достатність джерел власних коштів до тих, що вкладені в основні засоби. Якщо цей коефіцієнт більше одиниці, то це говорить про достатність в підприємства власних оборотних коштів.

Коефіцієнт фінансової незалежності дає можливість оцінити частку власників у загальній вартості майна підприємства. Він показує ступінь забезпеченості клієнта власними джерелами, його, можна сказати "фінансову незалежність" від залучених коштів. Практикою встановлено, що загальна сума заборгованості не повинна перевищувати суму власних джерел фінансування, тобто критичне значення коефіцієнта фінансової незалежності 0,5. Чим більше значення коефіцієнта, тим кращий фінансовий стан підприємства (менша залежність від зовнішніх джерел).

Рентабельність власних коштів являє собою норму доходу на власні кошти. Він характеризує ефективність використання власних джерел фінансування підприємства, вказуючи на величину прибутку, яку приносить одна гривня ресурсів, що належать підприємству.

Рентабельність залучених коштів визначає ефективність політики підприємства, що проводиться у сфері залучення додаткових ресурсів для виробничої діяльності на довго- і короткостроковій основі. Даний показник показує, який прибуток отримує підприємство на одну гривню залучених коштів.

Рентабельність акціонерного капіталу відображає загальну норму прибутку, який приносять кошти, інвестовані власниками підприємства – акціонерами (лайовиками). Він дозволяє ба-

нку оцінити зацікавленість власників у розвитку підприємства, тому що вказує на загальну суму прибутку, що приносить кожна гривня, вкладена в акції.

Показники рентабельності відображають глибинний, якісний бік роботи підприємства, тому для оцінювання здатності клієнта своєчасно погашати свої платіжні зобов'язання ці показники слід розраховувати у динаміці за низку років. Це зумовлює необхідність для банку з'ясувати загальні тенденції в ефективності роботи позичальника та впливу їх на використання банківських позик.

Коефіцієнт оборотності оборотних коштів є одним із найважливіших показників ефективності використання оборотного капіталу, вказуючи на швидкість його переходу із форми виробничих запасів у готову продукцію і швидкість перетворення останньої на безпосередньо грошову форму. Методика розрахунку їх загальновідома. При цьому необхідно враховувати особливості індивідуальних кругооборотів у кожному виді коштів. У зв'язку з цим коефіцієнт оборотності оборотних коштів повинен доповнюватися частковими (індивідуальними) показниками, які передбачають вивчення та облік специфіки руху кожного виду коштів і дають можливість здійснювати глибший аналіз оборотності всієї величини оборотних коштів підприємства: оборотність матеріальних запасів і дебіторської заборгованості.

Оборотність матеріальних запасів характеризує ефективність виробничо-збутової діяльності підприємства, а його зростання засвідчує оптимізацію формування виробничих запасів і затрат, сприяючи збільшенню обсягів продаж та отриманню більш високих доходів.

Оборотність дебіторської заборгованості свідчить про швидкість вивільнення коштів з дебіторської заборгованості. Тенденція до збільшення даного показника може характеризувати підвищення ефективності управління комерційними кредитами, наданими підприємством, а також зменшення періоду, протягом якого дебіторська заборгованість залишається непогашеною, що загалом позитивно позначається і на платоспроможності клієнта банку.

Система загальних та часткових показників оборотності дає змогу виявити, де і з яких причин виникло сповільнення, і вжити відповідних заходів для поліпшення ефективності використання оборотних коштів.

У практиці України показники оборотності оборотних коштів застосовуються доволі широко. Однак, із нашого погляду, ці показники здебільшого розраховуються щодо оборотних коштів у цілому, а часткові показники оборотності визначаються рідко; крім того вони не посіли чільного місця в оцінюванні перспектив розвитку кредитних відносин банку з конкретним позичальником. На наш погляд, доцільно як експеримент використовувати наведену вище систему показників оборотності при укладенні кредитного договору, визначенні норм процентної ставки за користування позицією, а, може, й при виборі суб'єкта та форми кредитування.

Оцінювання кредитоспроможності позичальника здійснюється шляхом зіставлення фактичного значення коефіцієнтів і показників з їхніми критеріальними рівнями. Унаслідок такого зіставлення встановлюється клас підприємства, відповідно до якого банк організовує з ним кредитні відносини.

Згідно Положення НБУ "Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків" за результатами оцінки фінансового стану позичальників класифікація їх здійснюється з урахуванням рівня забезпечення за кредитними операціями на 5 класів: "А", "Б", "В", "Г", "Д". Зважаючи на обширність ранжування, крім того, підприємства класу "Г" і "Д" недоцільно розглядати на предмет надання кредиту, пропонується зменшити кількість класів позичальника до трьох – перший, другий і третій.

Ми рекомендуємо НБУ встановити чіткі правила взаємодії з підприємствами кожного класу. Так, позичальники першого класу мають пільги в кредитуванні. Передовсім це пріоритетне становище організації щодо виділення кредитних ресурсів, а також можливість вибору найефективнішої форми кредитування для даного позичальника, враховуючи чинне Положення НБУ "Про кредитування" – бланкового кредиту, кредитної лінії чи кредитування з використанням єдиного поточно-кредитного рахунку (контокорента). Використовуються й традиційні форми пільг – заниження процентної ставки за кредит, скорочення звітності, яку подають у банк. Крім цього, для таких організацій може бути зменшено кількість перевірок цільового використання кредиту.

Позичальники другого класу кредитоспроможності кредитуються в звичному порядку відповідно до чинного положення.

Кредитування підприємств третього класу обмежено низкою умов. Згідно з чинними нормативними документами можна використовувати такі методи кредитного впливу, як підвищення кредитної ставки за кредит, кредитування під гарантію, встановлювати такі умови, як щомісячне подання в банк бухгалтерської звітності та ін. (з відображенням у кредитному договорі всіх цих умов).